

ня. Одному він дає назву "істинний", другому – "помилковий". Згідно з одним підходом, свобода діяльності індивідів не лише не суперечить виникненню "порядку" в суспільстві, але сама є його джерелом. Згідно з іншим, "порядок" у суспільстві може створюватися тільки згори, свідомими зусиллями влади, що конструює його. Кінець кінцем відмінність позицій пов'язана з неоднаковою оцінкою інтелектуальних можливостей людини: "істинному індивідуалізму", що визнає неминучу обмеженість людського розуму, протистоїть гординя "помилкового індивідуалізму", що вірить у необмежену потужність людського інтелекту і вважає його здатним перевлаштувати суспільство за власним розсудом. Ці думки вченого можна вважати методологічним підґрунтям поведінкової моделі організації, в якій значна увага надається індивідуальності співробітників.

За викладеним матеріалом можна зробити висновки: ретроспективний аналіз досліджень активності людини в соціальному світі наповнює впевненістю в доцільності подальших досліджень, але вже більше не в контексті дедукція-індукція з позицій окремих наук, а в контексті індукція-дедукція на міждисциплінарному рівні; назріла проблема комплексного дослідження поведінкової форми трудової активності персоналу виробничої організації і процесів інтелектуалізації її капіталу; чітка парадигмальна побудова теорії поведінки персоналу в організації з логічними моделями неможлива, необхідно орієнтуватися на соціокультурну парадигму, яка дає можливість урахувати і створювати унікальність організацій.

Наш час переповнений публікаціями представників різних наукових напрямів, які поєднують ідеї поведінкової форми трудової активності людини і менеджмент. Звернемо увагу лише на деякі. Це роботи І. Валлерстайна, Р. Салмона, К. Клока та Дж. Голдсмита, О. Віханського, А. Наумова та багатьох інших. Всі вони збагачені новими ідеями та рекомендаціями щодо продовження досліджень поведінки персоналу і виробничої організації.

Література: 1. Доронин А. В. Новые источники интеллектуализации капитала производственной организации / А. В. Доронин // Бизнес Информ. – 2009. – № 8. – С. 110–115. 2. Классики менеджмента / под ред. М. Уорнера; пер. с англ. под ред. Ю. Н. Каптуровского. – СПб.: Питер, 2001. – 1168 с. 3. Лютенс Ф. Организационное поведение: прошлое как пролог // Менеджмент. Век XX – век XXI: сб. статей / под ред. д.э.н. О. С. Виханского и к.э.н. А. И. Наумова; Высшая школа бизнеса Московского государственного университета им. М. В. Ломоносова. – М.: Экономика, 2003. – 334 с. (С. 87–93). 4. Виханский О. С. Управленческая парадигма XXI века / О. С. Виханский // Менеджмент. Век XX – век XXI: сб. статей / под ред. д.э.н. О. С. Виханского и к.э.н. А. И. Наумова; Высшая школа бизнеса Московского государственного университета им. М. В. Ломоносова. – М.: Экономика, 2003. – 334 с. (С. 9–15). 5. Виханский О. "Другой" менеджмент: время перемен / О. С. Виханский, А. И. Наумов // Российский журнал менеджмента. – 2004. – № 3. – С. 105–126. 6. Доронин А. В. Поведінка персоналу виробничої організації. Оцінка, управління, розвиток: монографія / А. В. Доронин. – Х.: ВД "ІНЖЕК", 2008. – 320 с. 7. Дафт Р. Менеджмент / Р. Дафт; пер. с англ. – 6-е изд. – СПб.: Питер, 2006. – 864 с. 8. Питерс Т. В поисках эффективного управления / Т. Питерс, Р. Уортермен. – М.: Прогресс, 1986. – 420 с.

Рецензент
докт. екон. наук,
профессор Назарова Г. В.

Стаття надійшла до редакції
17.06.2011 р.

УДК 330.131.5:634.1

Кутковецька Т. О.

ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ САДІВНИЦТВА

Анотація. Наведено оцінку економічної ефективності садівництва. Розглянуто основні показники, що використовуються в садівництві і мають великий вплив на розвиток даної галузі.

Аннотация. Дана оценка экономической эффективности садоводства. Рассмотрены основные показатели, которые используются в садоводстве и имеют большое влияние на развитие данной отрасли.

Annotation. The paper estimates the economic effectiveness of horticulture. Basic parameters used in horticulture and greatly influencing the development of this field are considered.

Ключові слова: ефективність, економічна ефективність, садівництво.

В умовах ринкової трансформації промислового садівництва та сучасної складної ситуації стосовно цін на сільськогосподарську продукцію об'єктивною є необхідність нових методичних підходів до економічної оцінки всіх складових виробництва плодів, ягід, садивного матеріалу і загалом визначення економічної ефективності діяльності садівницьких підприємств та їх підрозділів.

Ефективність садівництва як складова ефективності сільськогосподарського виробництва – це складна економічна категорія, що відображає результативність виробництва. Головна роль у даному понятті відводиться інтенсифікації садівництва, яка становить процес удосконалення використання всіх ресурсів, що виражається в посиленому навантаженні виробничого процесу на одиницю часу.

Проблемам економічної ефективності садівництва присвячені роботи таких зарубіжних вчених-економістів: Макконеллі К. Р., Брю С. Л., Добриніна В. А., Мамедова О. Ю., Харламова В. І., та вітчизняних – Бузні А. Н., Кандиби А. М., Коноваленка М. К., С. Покропівного, Т. Решетової, Руснака П. П., Саблука П. Т., Шестопаля О. М. та багатьох інших. Проте зростає необхідність в оцінці економічної ефективності садівництва з метою підвищення ефективності галузі.

Ефективність виробництва – це складне і багатогранне явище. Сільськогосподарське виробництво вимагає органічного поєднання і взаємодії чотирьох факторів – робочої сили, основних засобів, предметів праці і землі. У процесі виробництва здійснюється виробниче споживання вказаних ресурсів з метою отримання певних споживних вартостей, спроможних задовольнити відповідні потреби людей. Отже, будь-яке виробництво передбачає витрати ресурсів і одержання певних результатів. Але на однакову кількість витрачених ресурсів підприємства можуть одержувати далеко не однакові за величиною результати. У такому випадку підприємства ведуть виробництво з різною ефективністю [1].

Тому, перш за все, важливо визначитись з розумінням понять "ефект", "ефективність", "економічна ефективність" та з тим, які є види економічної ефективності.

Ефект – це результат будь-яких заходів, які проводяться в системі АПК. Під економічним ефектом слід розуміти результат людської праці, направлений на виробництво матеріальних благ.

Ефективність – це економічна категорія, що відображає співвідношення між одержаними результатами і витраченими на їх досягнення ресурсами, причому при вимірюванні ефективності ресурси можуть бути представлені або в певному обсязі за їх первісною вартістю, або частиною їх вартості у формі виробничих витрат [1].

Економічна ефективність показує віддачу сукупних вкладень. У садівництві це є отримання максимальної кількості продукції при мінімальних затратах праці.

У загальному значенні суть ефективності сільського господарства полягає у формуванні комплексу умов для забезпечення відтворення сільської соціально-територіальної спільноти на основі виробництва необхідної суспільству продукції. Ураховуючи специфіку сільськогосподарського виробництва ефективність поділяють на такі види:

- технологічну;
- економічну;
- соціальну.

Технологічна ефективність – це результат взаємодії факторів виробництва, що характеризує досягнуту продуктивність живих організмів, які використовуються в сільському господарстві як засоби виробництва. У рослинництві показниками технологічної ефективності є урожайність культур з одиниці посівної площі та основні параметри якості рослинницької продукції.

Досягнутий рівень технологічної ефективності виробництва істотно впливає на економічну ефективність, насамперед, через існування постійних витрат, на які, як відомо, виробники в короткостроковому періоді впливати не можуть. Важливо й те, що показники технологічної ефективності відображають специфіку й особливості сільського господарства, пов'язані з функціонуванням у цій галузі основного засобу виробництва – землі і живих організмів як засобів виробництва. Вони дають змогу здійснювати порівняльну оцінку результативності виробництва в динаміці і в територіальному аспекті за окремими підприємствами та регіонами [1].

Економічна ефективність – це таке співвідношення між ресурсами і результатами виробництва, за якого отримують вартісні показники ефективності виробництва.

Критерієм економічної ефективності є можливість самофінансування для забезпечення розширеного відтворення, яка характеризується такими показниками, як рентабельність, фінансова стійкість, платоспроможність.

Соціальна ефективність – поняття, що відображає поліпшення соціальних умов життя людей (покращення умов праці і побуту, поліпшення зовнішнього довкілля, підвищення рівня зайнятості та безпеки життя людей, скорочення тривалості робочого тижня без зменшення заробітної плати, ліквідація важкої фізичної праці тощо).

Соціальна ефективність не завжди може бути кількісно визначена. Проте досить ґрунтовно про досягнуту соціальну ефективність можна судити за такими показниками, визначеними у динаміці, як питома вага прибутку, направлено на соціальні заходи, в загальній масі чистого прибутку; величина цього прибутку в розрахунку на одного середньооблікового працівника підприємства [1].

У системі АПК для порівняння результатів виробництва та витрат розрізняють такі види економічної ефективності:

- ефективність сільськогосподарського виробництва;
- ефективність виробництва в господарствах;
- ефективність окремих галузей;
- ефективність внутрішньогосподарських підрозділів;

ефективність виробництва окремих культур;

ефективність заходів.
Всі види економічної ефективності пов'язані між собою. Кінцевий економічний ефект по господарству визначає раціональне використання ресурсів та зниження собівартості продукції.

Необхідність оцінки економічної ефективності садівництва полягає в тому, що виникає потреба у відповідній уніфікованій системі показників. Вихідними даними економічної ефективності садівництва є натуральні показники урожайності. До вартісних показників відносяться валовий дохід, чистий дохід та прибуток. Розмір валового доходу залежить від цін на вироблену продукцію і величини матеріальних витрат. Чистий дохід визначається різницею вартості валової продукції та витратами виробництва на нього [2].

При аналізі економічної ефективності садівництва потрібно враховувати специфічні особливості галузі. Багаторічні насадження – це основні засоби виробництва. Характерним для плодово-ягідних культур є ціленаправлене господарське використання. На відміну від більшості основних фондів вони не можуть застосовуватись для виробництва в інших галузях сільського господарства.

Важливою особливістю багаторічних насаджень є постійність території: вони не переносяться до кінця періоду використання. Тому потрібно вибрати правильне місце під сад, при цьому враховуються такі критерії, як якість ґрунту, експозиція і крутизна нахилів, глибина залягання ґрунтових вод, наявність лісосмуг та ін. Нераціональне використання землі під плодово-ягідними насадженнями довгий час характеризується порушенням гумусним шаром і виснаженням ґрунту.

Ще однією особливістю садівництва є те, що непридатні для вирощування польових культур землі можна використовувати під закладання садів.

При визначенні економічної ефективності сільськогосподарського виробництва в цілому, галузей і окремих культур необхідно використовувати сукупність різноманітних показників. У садівництві, наприклад, до них відносять [3]:

- 1) урожайність;
- 2) питому вартість валової продукції;
- 3) собівартість виробленої продукції;
- 4) затрати праці;
- 5) виробництво продукції на 1 люд.-год. у натуральних і вартісних показниках;
- 6) ціну реалізації;
- 7) прибуток на одиницю площі та одиницю маси тощо.

Собівартість 1 ц плодів (ягід) конкретного сорту можна визначити за формулою:

$$C_c = \frac{(B_k - Z_{зк}) + Z_{зс}}{B_c}, \quad (1)$$

- де C_c – собівартість 1 ц плодів чи ягід певного сорту, грн;
- B_k – виробничі витрати на догляд за насадженнями плодової (ягідної) культури на 1 га та на збирання врожаю, грн;
- $Z_{зк}$ – затрати на збирання врожаю з 1 га насадження плодової (ягідної) культури, грн;
- $Z_{зс}$ – затрати на збирання врожаю з 1 га насаджень конкретного сорту, грн;
- B_c – урожайність сорту, ц/га [3].

Винятково важливим показником економічної ефективності садівництва є трудомісткість виробництва продукції. Якщо ж не ведеться облік затрат праці за сортами, то трудомісткість продукції того чи іншого сорту визначається за формулою:

$$T_c = \frac{(T_k - T_{зк}) + T_{зс}}{B_c}, \quad (2)$$

де T_c – трудомісткість 1 ц плодів (ягід), люд.-год.;

T_k – загальні затрати праці на 1 га насаджень плодової чи ягідної культури, люд.-год.;

B_c – урожайність сорту, ц/га;

$T_{зк}$ – затрати праці на збирання врожаю з 1 га насаджень, люд.-год.;

$T_{зс}$ – затрати праці на збирання врожаю з 1 га насаджень сорту, люд.-год.

Аналогічним способом можна визначити матеріаломісткість плодів (ягід) того чи іншого сорту, зокрема основних видів матеріалів, енергоносіїв. Наприклад, затрати на транспортування плодів до місця зберігання безпосередньо залежать від рівня урожайності сорту.

У сучасних умовах, окрім застосування загально-визначених показників економічної ефективності, необхідно враховувати ефективність використання землі та такого важливого показника, як норма прибутку (зіставлення "прибуток – капітал") [3].

Сутність показника "норма прибутку" полягає в порівнянні прибутку з обсягом капіталу, який використовувався для його одержання, а потім результат співставлення цих двох величин множиться на 100 %. Норма прибутку як показник економічної ефективності садівництва визначається за формулою:

$$H_n = \frac{\Pi}{B_{ос} + B_{обс} + ОП + З_в} \cdot 100 \%, \quad (3)$$

де H_n – норма прибутку, %;

Π – прибуток, грн;

$B_{ос}$ – середньорічна вартість основних (необоротних) засобів виробництва, грн;

$B_{обс}$ – витрати оборотних засобів виробництва (без амортизаційних відрахувань з балансової вартості основних засобів виробництва), грн;

$ОП$ – оплата праці, грн;

$З_в$ – вартість (грошова оцінка) землі, грн.

При обрахуванні норми прибутку у промисловому садівництві потрібно враховувати ряд особливостей, а саме: у складі основних засобів виробництва налічуються лише плодоносні плодоягідні насадження за балансовою вартістю; вартість землі під насадженнями розраховується за грошовою оцінкою 1 га ріллі. Балансова вартість молодих насаджень, не переведених у категорію плодоносних, не враховується при визначенні норми прибутку, оскільки витрати на них з огляду на інвестиційну сутність процесу оцінюються лише як незавершене виробництво.

Садівництво за особливістю використання багаторічних насаджень як природних основних засобів виробництва належить до найінтенсивніших галузей сільського господарства. Це зумовлюється значною концентрацією необоротних і оборотних засобів виробництва на одиниці земельної площі. Фондооснащеність 1 га саду в кілька разів перевищує пересічну в країні фондооснащеність 1 га сільськогосподарських угідь. Тому садівництво належить до інвестиційномістких галузей сільського господарства. Визначаючи економічну ефективність садівництва, дуже

важливо враховувати ефективність (окупність) інвестицій в основний капітал – створення плодоягідних насаджень і загалом формування виробничої інфраструктури в галузі [3].

Основними є два показники економічної ефективності інвестицій (капітальних вкладень) в основний капітал: коефіцієнт економічної ефективності та термін їх окупності. При визначенні коефіцієнта економічної ефективності інвестицій у чисельнику його формули ставиться загалом грошовий потік за всі роки визначення ефективності інвестицій, тобто поряд із динамікою надходження прибутку враховуються і амортизаційні відрахування з балансової вартості насаджень. У такому разі коефіцієнт економічної ефективності інвестицій у створення плодоягідних насаджень визначається за формулою:

$$K_{еін} = \frac{\Pi + a}{K} \cdot B, \quad (4)$$

де Π – середньорічний прибуток, грн;

a – амортизаційні відрахування з балансової вартості насаджень, грн;

K – капітальні вкладення на їх створення, грн;

B – частка плодоягідних насаджень в обсязі всіх основних засобів виробництва галузі [4].

Термін окупності цих інвестицій визначається за формулою:

$$T = \frac{1}{K_{еін}} + T_n, \quad (5)$$

де T – термін окупності інвестицій в основний капітал – плодоягідні насадження, роки;

T_n – лаг (середній термін трансформації інвестицій в основний капітал), роки [4].

Однією з найхарактерніших особливостей садівництва є те, що плодові та ягідні насадження на довгі роки прикріплені до конкретної ділянки землі і разом з нею створюють, по суті, єдиний основний засіб виробництва. У садівництві, як і в інших рослинницьких галузях, земля є основним засобом виробництва та здебільшого й обмежуючим його чинником. Тому все більше виникає потреба в найповнішому вимірі ефективності використання землі, а звідси і насаджень. Особливої актуальності набуває таке врахування ефективності використання землі (насаджень) у невеликих за площею земельних угідь сільськогосподарських підприємствах, де на перший план висувається проблема високоінтенсивного використання землі. Отже, тут йдеться про об'єктивну потребу збільшення віддачі кожного гектара землі.

У зв'язку з цим, оцінюючи економічну ефективність промислового садівництва, важливо оперувати додатково і такими показниками, як вихід товарної продукції та одержання прибутку з 1 га плодоносних плодових і ягідних насаджень.

Отже, економічна ефективність садівництва залежить від багатьох причин, які сумуються і знаходять своє відображення, перш за все, в таких основних показниках, як урожайність, собівартість та ціна реалізації. Чим більша урожайність та ціна реалізації, тим більший прибуток на одиницю площі та на одиницю маси. При цьому також

збільшується рівень рентабельності виробництва. Усі ці показники тісно взаємопов'язані між собою і мають великий вплив на економічну ефективність галузі та її підвищення.

Література: 1. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств : підручник / В. Г. Андрійчук. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К. : КНЕУ, 2002. – С. 397–400. 2. Свободин В. А. Системное исследование эффективности сельского хозяйства / В. А. Свободин, М. В. Свободина // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 1997. – № 9. – С. 8–12. 3. Методика економічної та енергетичної оцінки типів плодоягідних насаджень, помологічних сортів і результатів технологічних досліджень у садівництві / за ред. Шестопаля О. М. – К. : УААН, ІС УААН, 2002. – 133 с. 4. Шестопаль О. М. Теоретичні та методичні основи формування інвестицій у створення (відтворення) плодоягідних і ягідних насаджень / О. М. Шестопаль // Садівництво : міжвідомчий тематичний збірник. – К. : Нора-принт, 2000. – № 50 – С. 342–351.

Рецензент
докт. екон. наук,
професор Гриньова В. М.

Стаття надійшла до редакції
12.05.2011 р.

УДК 336.72

Добровольська І. О.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СУТНІСНОГО РОЗУМІННЯ КАТЕГОРІЇ "ЗАОЩАДЖЕННЯ НАСЕЛЕННЯ"

Анотація. Узагальнено різні підходи до визначення сутнісного розуміння категорії "заощадження населення". Розкрито множинність класифікаційних ознак, за якими розглядаються окремі підходи до визначення категорії "заощадження населення". Наведено авторське уточнення цього поняття та окреслено ключові напрями щодо формування й використання заощаджень населення.

Анотация. Обобщены разные подходы к определению сущностного понимания категории "сбережения населения". Раскрыта множественность классификационных признаков, за которыми рассматриваются отдельные подходы к определению категории "сбережения населения". Приведено авторское уточнение этого понятия и очерчены ключевые направления относительно формирования и использования сбережений населения.

Annotation. The article summarizes the different approaches to defining the essential understanding of the category "savings". The author investigates plurality of classification features, which influence separate approaches to the definition of "savings". The author clarifies the category "savings" and outlines key directions for the formation and use of savings.

Ключові слова: дохід, збереження, накопичення, заощадження населення, інвестиційні ресурси, класифікаційні ознаки.

Розвиток та функціонування країни в цілому, як і окремих суб'єктів господарювання, значною мірою визначаються наявністю достатніх ресурсів, які можуть бути залучені у відповідні періоди часу згідно з виникаючими потребами у додаткових ресурсах. Таким чином, розгляд будь-яких питань із забезпечення ресурсною базою економічних процесів та діяльності різних суб'єктів господарювання є досить важливим. Водночас із цим, говорячи про потенційні можливості підтримки необхідної ресурсної бази для ведення господарської діяльності різних суб'єктів господарювання, у класичній економічній теорії дослідники значну увагу приділяли заощадженням як частині доходу, що залишається та накопичується. При цьому практична реалізація взаємозв'язків між заощадженнями та ресурсною базою економічних процесів і діяльності різних суб'єктів господарювання є залежною від змістовного розкриття теоретичних аспектів визначення відповідного понятійного апарату. Інакше кажучи, слід зауважити, що загалом розкриття й визначення різноманітних питань теоретичного характеру складає основу впровадження тих або інших економічних рішень. Це цілком стосується й узагальнення такої класичної економічної категорії, як "заощадження населення", що у підсумку й визначає актуальність обраного напрямку дослідження.

Виходячи з того, що стабільність функціонування економічної системи багато в чому визначається дотриманням теоретичних положень у їх практичному застосуванні, основою для відповідного дослідження є, насамперед, аналіз низки робіт інших авторів. Разом з цим багатогранність проведення теоретичного аналізу і розкриває проблемні аспекти узагальнення сутнісного розуміння категорії "заощадження населення". При цьому ключова складова проблемності такого розгляду полягає в узагальненні думок різних авторів з урахуванням існуючих реалій перетворення заощаджень населення в інвестиційний ресурс економічного розвитку. Прикладом таких досліджень можна вказати роботи С. Аржевітіна [1], Олійника А. В. та Романюк О. А. [2], Л. Варода [3]. У той же час не менш важливою складовою щодо узагальнення понятійного апарату категорії "заощадження населення" є також розгляд можливих напрямів трансформації заощаджень в інвестиційний ресурс економіки, що, зокрема, підкреслюють у своїх дослідженнях Я. Петренко [4], Франченко О. Л. [5], В. Міщенко та В. Жупанин [6]. Тож наведено у підсумку і визначає за необхідне вказати як головну мету даної роботи проведення узагальнення існуючих підходів до визначення категорії "заощадження населення" та надання авторського бачення щодо її розкриття.

Як було відмічено, основою теоретичного узагальнення понятійного апарату категорії "заощадження населення" є розгляд низки робіт інших науковців. При цьому проведення відповідного аналізу передбачає, насамперед, критичне осмислення поданих у роботах інших науковців визначень категорії "заощадження населення", яка також інколи розглядається значно ширше, а саме через узагальнення сутнісного розуміння заощаджень у цілому. Виходячи з цього і розглянемо конкретні подання визначень "заощадження населення" та "заощадження", в яких підкреслюється приналежність до заощаджень населення.

Перш за все, варто звернути увагу на те, що у класичному розумінні в економічній теорії під заощадженнями розуміють частину доходу, яка не витрачається на поточне споживання [7; 8, с. 71]. Відтак заощадження населення – це частина доходу індивідуумів, яка не витрачається та відкладається на майбутнє [9, с. 575]. Саме з цього і виходять різні дослідники, розкриваючи сутність категорії